

MAKROEKONOMIJA

OSNOVNI POJMOVI

Osnovni pojmovi

- Ekonomika – znanstveno proučavanje kako društva upotrebljavaju sredstva da bi proizvela korisne robe i raspodijelila ih različitim ljudima.
- Dakle, ekonomika:
  - Proučava kako se u ekonomiji određuju cijene rada, kapitala i zemlje i kako se te cijene upotrebljavaju da bi se usporedila sredstva.
  - istražuje ponašanje finansijskih tržišta i analizira kako ona raspoređuju kapital na ostatak ekonomije.
  - analizira posljedice državnog reguliranja na efikasnost tržišta.
  - ispituje razdiobu dohotka i predlaže načine da se pomogne sirotinja bez narušavanja mogućnosti ekonomije.

- istražuje utjecaj državne potrošnje, poreza i proračunskih deficita na rast.
- proučava polete i padove nezaposlenosti i proizvodnje što podjaruje poslovni ciklus i razvija ekonomsku politiku vlade za unapređenje ekonomskog rasta.
- ispituje modele razmjene među državama i analizira utjecaj prepreka zamjeni.
- istražuje rast u zemljama u razvoju i predlaže načine za poticanje efikasne upotrebe sredstava.

Mikroekonomika i makroekonomika

- **Mikroekonomika** – grana ekonomike koja se bavi ponašanjem pojedinačnih entiteta kao što su tržišta, poduzeća i kućanstva.
- **Mikroekonomika** analizira pojedinačne cijene, količine i tržišta.
- Adam Smith smatra se utemeljiteljem mikroekonomike. U *Bogatstvu naroda* razmatrao je kako se određuju pojedinačne cijene, kako se određuju cijene zemlje, rada i kapitala i istraživao krepkost i slabost tržišnog mehanizma. Identificirao je jedinstveno efikasno svojstvo tržišta “nevidljivu ruku” koja dovodi do opće dobrobiti iz djelovanja pojedinca za vlastiti probitak.
- Iako je od Smithova vremena proučavanje mikroekonomike sigurno znatno napredovalo, njega još jednako citiraju političari i ekonomisti.

- **Makroekonomika** je grana ekonomike koja se bavi sveukupnom mogućnošću ekonomije. Ona ispituje sveukupnu razinu proizvodnje, zaposlenost i cijena neke države.
- Utemeljitelj suvremene makroekonomike jest **John Maynard Keynes** koji 1936. godine objavio Opću teoriju zaposlenosti kamate i novca.
  - Njegov je glavni doprinos njegov izum novog načina gledanja na makroekonomiku i makroekonomsku politiku.
  - Prije Keynesa, većina je ekonomista i tvorca ekonomske politike prihvaćala da su vrhovi i udolja poslovnih ciklusa neizbježni kao plime i oseke.
  - Keynes je to opovrgavao dajući dvostruki argument. Prvo, on je dokazivao da je moguće da u tržišnoj ekonomiji postoje visoka nezaposlenost i neiskorišteni kapaciteti. Drugo, on je i dalje smatrao da odgovarajuća upotreba fiskalne i monetarne politike može utjecati na veličinu proizvodnje i zbog toga smanjiti nezaposlenost i skratiti ekonomske recesije.

Primjeri razlike između mikroekonomike i makroekonomike

• Kako kartel može odrediti cijenu nafte? • Je li odlazak na studij dobra upotreba vašeg vremena? • Ispituje pojedinačne stavke inozemne razmjene.	• Zašto jaki rast svjetskih cijena nafte uzrokuje inflaciju i nezaposlenost? • Istražuje stopu nezaposlenosti mladih. • Ispituje sveukupna kretanja u uvozu i izvozu u jednoj ekonomiji.

- Samuelson: *“Te dvije rijeke – mikroekonomika i makroekonomika, međusobno se približavaju kako bi se spojile u suvremenu ekonomiku. Jedno je vrijeme granica između njih bila vrlo oštra. U novije vrijeme, tijekovi su se spajali jer su ekonomisti primjenjivali oruđa mikroekonomske na takve teme kao što su nezaposlenost i inflacija.”*

CILJEVI MAKROEKONOMIKE

- Tri glavna cilja makroekonomike:
  1. poticanje rasta proizvodnje
  2. poticanje zaposlenosti
  3. održavanje stabilnosti cijena
- Ovi ciljevi su okosnica žarišnih makroekonomskih pitanja:
  - Zašto se proizvodnja i zaposlenost katkada smanjuju i kako se može smanjiti nezaposlenost?
  - Koji su izvori inflacije cijena i kako se ona može držati pod kontrolom?
  - Kako država može povećati svoju stopu ekonomskog rasta?

- Konačna je komplikacija pri razmatranju tri središnja problema da **postoji razmjena između tih ciljeva**:
  - smanjenje proračunskog deficita može značiti prihvaćanje sporijeg rasta u kratkom roku.
  - sve veća stopa rasta proizvodnje u dugom roku može zahtijevati veća ulaganja u znanje i kapital, a ta ulaganja smanjuju tekuću potrošnju, hrane, odjeće i rekreacije.
  - najmučniji je izbor između niske inflacije i niske nezaposlenosti; biračko tijelo zahtijeva nisku nezaposlenost i visoku proizvodnju, no visoke razine proizvodnje i zaposlenosti povećavaju cijene i nadnica se povećava u razdobljima brzog ekonomskog rasta te su tvorci ekonomske politike prisiljeni obuzdavati ekonomiju kada ona brzo raste ili kad stopa nezaposlenosti padne suviše nisko radi toga da spriječe nekontroliranu inflaciju.

- Nema jednostavnih formula za razrješavanje tih nedoumica i **makroekonomisti se znatno razlikuju glede izbora pravog pristupa** kada se suoče s velikom inflacijom, rastućom nezaposlenosti ili stagnatnim rastom.
- No, uz dobro razumijevanje makroekonomike, može se barem minimizirati neizbježna muka koja proizlazi iz izbora najboljeg puta.

INSTRUMENTI MAKROEKONOMIKE

CILJEVI	INSTRUMENTI
Proizvodnja: Visoka razina i brzi rast	Fiskalna politika: Izdaci države Oporezivanje
Zaposlenost: Visoka razina zaposlenosti s niskom nedragovoljnom nezaposlenošću	Monetarna politika: Nadzor ponude novca koji utječe na kamatnjake
Stabilnost razine cijena sa slobodnim tržištima	Politike dohodaka: Smjernice do nalogodavnih nadzora

Mjerenje ekonomskog uspjeha

1. Proizvodnja

- konačni je cilj ekonomske aktivnosti da osigura dobra i usluge koje pučanstvo želi.
- najsveobuhvatnija je mjera ukupne proizvodnje u ekonomiji **bruto domaći proizvod (GDP)** – mjera tržišne vrijednosti svih finalnih dobara i usluga proizvedenih u nekoj zemlji tijekom godine. Dva su načina mjerenja GDP-a:
  - **nominalni GDP** se mjeri u stvarnim tržišnim cijenama
  - **realni GDP** se izračunava u stalnim ili nepromijenjivim cijenama

- Kretanja realnog GDP-a najraširenija su raspoloživa mjera razine i rasta proizvodnje. Ona služe kao pažljivo promatrani puls ekonomije jedne zemlje.
- Uprkos kratkoročnim kolebanjima GDP-a koja se opažaju u poslovnim ciklusima, napredne ekonomije općenito pokazuju stabilan dugoročan rast realnog GDP-a i poboljšanje životnog standarda. → Taj proces je poznat kao **ekonomski rast**.
- **Potencijalni GDP** je dugoročni trend realnog GDP-a. On predstavlja dugoročni proizvodni kapacitet ekonomije ili maksimalnu količinu koju ekonomija može proizvesti dok cijene ostaju stabilne.
  - Potencijalna se proizvodnja katkada zove proizvodnja s visokom razinom zaposlenosti.
  - Kada ekonomija posluje pri svom potencijalu, nezaposlenost je niska i proizvodnja visoka.

- Tijekom poslovnih ciklusa, stvarni se GDP razlikuje od potencijalnoga.
  - Primjer: 1982. godine ekonomija je SAD-a proizvela skoro 300 milijardi manje. To je gubitak od 5.000\$ po obitelji tijekom samo jedne godine.
- Razlika između potencijalnog i stvarnog GDP-a naziva se **jaz GDP-a** → veliki jaz GDP-a znači da ekonomija zaostaje i da ne posluje na granici proizvodnih mogućnosti; silazne putanje ekonomije zovu se:
  - **recesije** kada je jaz malen
  - **depresije** kada je jaz velik.

2. Visoka zaposlenost, niska nezaposlenost

- Ljudi žele naći dobro plaćena radna mjesta bez traženja i dugog čekanja.
- **Stopa nezaposlenosti** = postotak nezaposlene radne snage.
  - **Radna snaga** uključuje sve zaposlene osobe i one pojedince koji traže posao (isključuju se one osobe bez posla koje ne traže zaposlenje).
- Stopa nezaposlenosti kreće se u skladu s poslovnim ciklusom: kada se proizvodnja smanjuje potražnja za radom opada i stopa nezaposlenosti raste.

3. Stabilne cijene

- održati stabilne cijene unutar slobodnih tržišta.
- Bazira se na prosudbi da je **neometano funkcioniranje tržišne ekonomije najefikasniji način da se organizira pretežan dio ekonomske aktivnosti.**
    - Na slobodnom se tržištu cijene određuju ponudom i potražnjom do maksimalno mogućeg opsega, a države se suzdržavaju od nadziranja cijena pojedinačnih dobara.
      - samo dopuštajući poduzećima da neometano donose odluke o svojoj proizvodnji i cijenama, društvo može iskoristiti motiv stjecanja profita za javni interes.

- Drugi je dio ovog cilja sprječavanje da razina svih cijena brzo ne raste ili ne padne → brže promjene cijena remete ekonomske odluke poduzeća i pojedinaca.
- Najuobičajenija je mjera razine sveukupnih cijena indeks cijena potrošača – CPI.
- CPI – promatra trošak fiksne košare dobara koje kupuje tipični gradski potrošač.
- Promjene razine cijena = stopa inflacije (stopa rasta ili pada razine cijena od jedne do druge godine).

- **Deflacija** – cijene se smanjuju (stopa inflacije je negativna).
- **Hiperinflacija** – rast razine cijena tisuću ili milijun posto godišnje. U takvim okolnostima cijene su praktički nevažne i cjenovni sustav nestaje.
- Većina zemalja nastoji naći zlatnu sredinu cijena slobodnih tržišta i blagog rasta cijena kao najbolji način da se omogući da cjenovni sustav efikasno funkcionira.

Instrumenti ekonomske politike

- Vlade imaju određene instrumente koje mogu upotrijebiti da bi utjecale na makroekonomsku aktivnost.
  - Instrument ekonomske politike = varijabla pod nadzorom države koja može utjecati na jedan ili više makroekonomskih ciljeva → njihovom primjenom vlade mogu usmjeriti ekonomiju prema boljoj strukturi proizvodnje, stabilnosti cijena i zaposlenosti.

- Glavni instrumenti koje država može upotrijebiti da bi ostvarila svoje makroekonomske ciljeve su:
  - 1. Fiskalna politika**
    - Označava upotrebu poreza i izdataka države.
    - Izdaci države javljaju se u dva različita oblika:
      - 1. Kupovine države:**
        - Izdaci na dobra i usluge i transferna plaćanja države (povećavaju dohotke ciljanih skupina kao što su stari ili nezaposleni). → potrošnja države određuje relativnu veličinu javnog i privatnog sektora, tj. koliko se GDP-a troši kolektivno umjesto privatno; izdaci države također utječu na razinu GDP-a.

2. Oporezivanje

- Utječe na sveukupnu ekonomiju na dva načina:
  - Porezi **smanjuju dohotke ljudi** → ostavljajući kućanstva s manje raspoloživog ili s manje dohotka za potrošnju, porezi smanjuju trošenje pučanstva na dobra i usluge → to opet smanjuje potražnju za dobrima i uslugama, što konačno smanjuje stvarni GDP.
  - Porezi **utječu na cijene dobara i faktora proizvodnje** i zbog toga na poticaje i ponašanje (npr. što se više oporezuju profiti poduzeća, poduzeća se više obeshrabruju da ulažu u nova kapitalna dobra). Mnogo propisa poreznog zakona ima važan učinak na ekonomsku aktivnost.

2. Monetarna politika

- Monetarnu politiku vlada vodi upravljanjem novcem, kreditom i bankarskim sustavom.
- Mjenjajući ponudu novca središnja banka može utjecati na mnogo financijskih i ekonomskih varijabli kao što su kamatnjaci, cijene dionica, stanarina, stanarine i devizni tečajevi.
  - **Ograničavanje ponude novca** uzrokuje veće kamatnjake i smanjuje ulaganja što, za uzvrat, uzrokuje smanjivanje GDP-a i nižu inflaciju.
  - Ako se središnja banka suoči s recesijom, ona može **povećati ponudu novca** i sniziti kamatnjake da bi potaknula ekonomsku aktivnost.

3. Politike dohodaka

- Odnose se na nadzor nadnica i cijena (primjenjuje se u ratnim vremenima) kao najdrastičniju mjeru te na dragovoljne smjernice za nadnice i cijene kao manje drastične mjere.
- Do njihove primjene došlo je prvenstveno iz razloga što primjena fiskalne i monetarne politike može biti iznimno skupa (primjerice potrebne su milijarde dolara gubitka GDP-a (ili jaza GDP-a) da se smanji inflacija za nekoliko postotnih poena.
- Mnogi ekonomisti danas vjeruju da su politike dohodaka jednostavno neefikasne dok drugi misle da su više nego beskorisne, da se miješaju u slobodna tržišta, da narušavaju kretanja relativnih cijena i da ne uspijevaju smanjiti inflaciju.
- Većina zemalja s visokim dohodcima pribjegava politikama dohotka samo u razdobljima opasnosti.

Veza s inozemstvom

- Sve države sudjeluju u svjetskoj ekonomiji i međusobno su povezane razmjenom i financijama.
- Države budno paze na tokove svoje razmjene s inozemstvom.
  - **Neto izvoz** = brojčana razlika između vrijednosti izvoza i vrijednosti uvoza.
- Cilj širenja međunarodne razmjene bivao je sve važniji kako su države svijeta uviđale da razmjena s inozemstvom potiče efikasnost i podupire ekonomski rast. Budući da su se troškovi prijevoza i veza smanjivali, međunarodne su veze postale čvršće nego što su bile generacije ranije. Međunarodna je razmjena zamijenila stvaranje imperija i vojno osvajanje kao najsigurniji put do nacionalnog bogatstva i utjecaja. Danas neke ekonomije razmjenjuju više od polovice svoje proizvodnje.

- Tvorcima ekonomske politike brinu se o:
  - politici razmjene,
  - sustavima deviznih tečajeva i
  - usklađivanju makroekonomskih politika.

- 1. Politike razmjene sastoje se od carina, kvota i drugih propisa koji ograničavaju ili potiču uvoz i izvoz.
  - Većina politika razmjene ima malen učinak na makroekonomske rezultate, ali su povremeno, kao što je to bio slučaj 1930-ih, ograničenja, na međunarodnu razmjenu tako oštra da uzrokuju velike ekonomske pšrerazmjestaje, inflacije ili recesije.

2. Upravljanje tržištem deviza

- Na međunarodnu razmjenu zemlje utječe njezin devizni tečaj, koji je cijena njezine vlastite valute izražena valutama drugih država.
- Države primjenjuju različite sustave da bi regulirale svoja tržišta deviza. Neki sustavi dopuštaju da samo ponuda i potražnja određuju devizne tečajeve. Drugi određuju fiksni devizni tečaj za druge valute.

3. Usklađivanje makroekonomskih politika

- Bankari središnjih banaka i političke vođe sve više se sastaju jer se monetarne i fiskalne politike države mogu preletiti i utjecati na svoje susjede.
- Od 1975. godine vođe glavnih industrijskih zemalja imaju godišnje ekonomske sastanke da bi raspravili zajedničke ekonomske probleme i da bi poduzeli prikladne mjere za postizanje zajedničkih prihvaćenih ciljeva.